

Milan Hibšer, KBF Zagreb

CRKVENI GLAZBENIK I NJEGOV INSTRUMENT - REGISTRI ORGULJA (5)

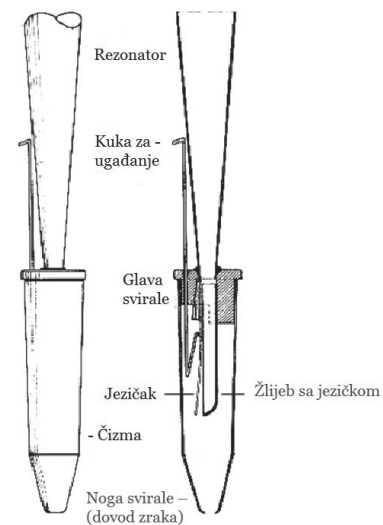
Uvod

U prošlom prikazu orguljskih registara bilo je riječ o velikoj skupini *uskomenzuriranih* registara koji su dobro zastupljeni kod većina orgulja. Sada će biti riječ o jezičnjacima – registrima koji su u postotku najmanje prisutni u orguljama, a mnoge orgulje, pogotovo manje veličine, uopće nemaju te registre. Ali kao što smo rekli prošli put, neki *uskomenzurirani* registri mogu biti intonirani tako da oponašaju jezičnjake. Jezičnjaci su registri koji su podložniji utjecajima temperature i vlage u crkvi pa i brže reagiraju na način da nisu ugođeni s ostatkom registarskoga fonda. Zbog te činjenice, proces ugađanja nije toliko zahtjevan (uz pomoć kuke za ugađanje), ali prikladnije je i brže ako imamo asistenta kod sviraonika. Činjenica je da jezičnjaci vrlo lako odudaraju od idealne tonske ugodbe, a to može biti i razlog zašto su često izostavljeni u dispoziciji manjih orgulja.

Nastanak tona i konstrukcija jezične svirale

Kada smo govorili o povijesnom razvoju orgulja, bili su spomenuti instrumenti (što u Japanu, *šeng* u Kini, *mašrokita* u Indiji) koji su već u davna vremena rabili sviralu s jezičkom za nastanak tona. Instrumenti s jezičkom svoj procvat dobivaju u vrijeme baroka pa onda poslije u 19. stoljeću kada se definira ustrojstvo modernoga simfonijskoga orkestra. Nezaobilaznu ulogu u tom orkestru ima porodica drvenih puhaćih glazbala koja

rabi jezičak (jednostruki ili dvostruki) za nastanak tona. Za nastanak tona, osim jezička, ključan je i stalni pritisak zraka pod određenim tlakom. Pod navalom zraka jezičak se, u vrlo brzim intervalima, izvija i odmah vraća u svoje početno stanje. To uzrokuje poremećaj molekula zraka te se, uz uvjet da je pritisak nadolazećega zraka na jezičak stalan, javlja ton. Visina tona ovisi o dužini jezička, a širina i debljina jezička te dužina rezonatora svirale utječu na boju tona¹. U konstrukciji orguljske svirale, jezičak može biti: udarni (udara u žlijeb u koji je umetnut) i slobodni. Dijelovi i konstrukcija jezične svirale prikazani su na Slici 1

Slika 1

¹ ŠKULJ, Edo. *Orglarstvo*, Ljubljana, Družina - Cerkevni glasbenik, 1992., str. 29.

S obzirom na dužinu rezonatora, jezičnjake dijelimo na dvije grupe:

1. Jezičnjaci s drugim rezonatorom koji imitiraju zvuk gotovo svih puhaćih (limenih i drvenih) glazbala u orkestru.
2. Jezičnjaci s kratkim rezonatorom koji imitiraju zvuk starih puhaćih glazbala iz vremena renesanse i baroka.

Jezičnjaci s dugim rezonatorom

U povijesti gradnje orgulja oni su došli nešto poslije, a vrhunac i popularnost dobili su u vremenu romantizma, posebno u francuskim orguljama. U hrvatskim orguljama nalazimo ih češće od onih s kratkim rezonatorom.

Neki od najvažnijih pripadnika ove podskupine su:

- *Trompeta (Tromba)* u veličini od 8', 16' najjači je i najvažniji jezičnjak u manualu te ga u ovom nazivu najčešće nalazimo na glavnom manualu. Ima dugački rezonator koji se širi prema vrhu. Zvuk je prilično prodoran, sličan limenim puhaćim glazbalima. (Slika 2.)

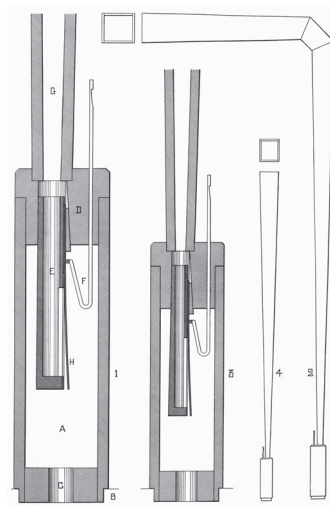

Slika 2

FIG. CCCLI.

- *Trompette harmonique* 8' ima dvostruko duži rezonator. Uglavnom se nalazi u sporednom manualu (u žaluzijama).

- *Clairon (Clarino)* 4' je *Trompeta* 4' veličine, nešto uže menzure i jasnijega zvuka.
- *Trompette à Chamade* 8' («Španjolske trompette») horizontalno su postavljeni jezičnjaci vrlo glasna zvuka. Obično se nalaze na prednjoj vanjskoj strani ormara orgulja.
- *Posauna (Trombone)*, u Nizozemskoj i kao *Bazuin* 16', 8' je pedalni registar. Zvuk joj je izdašniji od *Trombe*. Ima drveni rezonator. (Slika 3.)

Slika 3.

- *Tuba* 16' je šira od *Posaune*, a zvuk je jači i puniji.
- *Bombardon* 32' i 16' nalazi se u pedalu kod velikih orgulja. Ima jak i pun zvuk.
- *Basson* 16' (*Fagotto*) ima usku menzuru i slobodan jezičak. Osim u pedalu, često je prisutan u manualu (u žaluzijama).
- *Oboe (Hautbois)* 8' gotovo uvijek se nalazi u manualu sa žaluzijama. Ima mekši i slabiji ton od *Trompette*. (Slika 4.)
- *Clarinetto (Clarinet)* 8' ima cilindrični rezonator, a često ima slobodan jezičak.¹

¹ U zagrebačkoj katedrali u orguljama koje je izgradila tvrtka Walcker (1855.) postoji registar sa slobodnim jezičkom *Fagott-Clarinette* 16' (u I. manualu)

Slika 4

- *Engleski rog* 16', 8' (*Cor Anglais*) obično se nalazi na sporednom III. manualu.

Jezičnjaci s kratkim rezonatorom

Iako je njihova popularnost bila velika u vrijeme baroka, sredinom 20. stoljeća u tzv. neobaroknom stilu građenja orgulja opet su postali aktualni sve do danas.

Neki od najvažnijih pripadnika ove podskupine su:

- *Regal* 8', 16' koji imitira zvuk regala, glazbala s tipkama i slobodnim jezičcima. Zvuk je tiši i svijetao.
- *Cromorne* (franc.) ili *Krummhorn* (njem.) 8' imitira zvuk istoimenoga puhačkoga instrumenta s dvostrukim jezičkom. Zvuk je rezak, pun parcijalnih tonova.
- *Vox humana* 8' (franc. *Voix Humaine*) – »ljudski glas« je jedan od najstarijih jezičnjaka. Osim kod starih renesansnih i baroknih orgulja, redovito ga nalazimo i kod francuskih romantičnih orgulja.²

koji je intoniran da u basu oponaša fagot, a u diskantu klarinet.

² Treba paziti da se ovaj registar ne zamijeni s *Voce*

- *Dulcian* u različitim veličinama (16', 8', 4') imitira stari instrument koji je preteča modernoga fagota.
- *Rankett* 16' ili 8' i *Schallmeyer* 8' također imaju uzor u renesansnim instrumentima reske boje.
- *Tromboncini* u manualu i *Tromba reale* (*Tromboni*) u pedalu s vrlo kratkim rezonatorom kod talijanskih povijesnih orgulja (Petar Nakić i njegovi učenici). *Tromboncini* se, radi lakše ugodbe, nalaze u prospektu orgulja.
- *Physharmonica* 8' vrlo je zanimljiv jezičnjak koji dolazi iz njemačke orguljaške tradicije. Na Slici 5.³ mogu se vidjeti male rezonantne kutijice s jezičcima sličnim onima na harmoniju, kojemu i zvukovno slični. U kombinaciji s ovim registrom nekada se ugrađivalo i tzv. »Windschweller - nožno stopalo za zrak« pomoću kojega se kontrolirala glasnoća registra. Zanimljivost je ta da je graditelj orgulja Walcker kojiput ugrađivao registar u sam sviraonik.⁴

Slika 5.

Labijalni registri koji imitiraju jezičnjake

Iako smo već nekoliko puta spomenuli da neki *uskomenzurirani* registri zbog svoje intonacije mogu podsjećati na je-

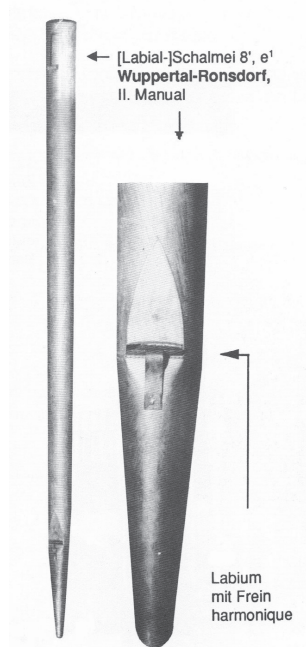
Umana, koji je talijanski registar i nije jezičnjak nego u kombinaciji sa 8' *Principalom* daje efekt kao *Vox Coelestis* 8'.

³ Orgulje zagrebačke katedrale (E. F. Walcker, 1855.), registar *Physharmonica* na III. manualu.

⁴ [https://de.wikipedia.org/wiki/St._Maria_\(Schramberg\)#Orgel](https://de.wikipedia.org/wiki/St._Maria_(Schramberg)#Orgel)

zičnjake, postoji još jedna zanimljiva podskupina labijalnih registara, tzv. »zamjenici jezičnjaka«, čiji je primarni cilj da upravo imitiraju jezičnjake, a i svojim nazivom registra to nameću. Neki od tih registara zamišljeni su kao samostalno konstruirani registri, a neki pak u kombinaciji dva ili više registara. Ovakvih registra nažalost nema u hrvatskim orguljama⁵. Navodimo nekoliko primjera:

- *Labialoboe 8'* kombinira *Quintatön 8'* + *Viola 8'* ili pak *Quintatön 8'* + *Zartgedeckt 8'* + *Traversflöte 4'*
- *Pseudo-Oboe 8'*: *Aeoline 8'* + *Quintatön 8'*
- [*Labial*] *Schalmei* postoji kao samostalan registar (Slika 6.) i kao kombinacija *Quintatön 8'* + *Viola 8'*
- Isto tako postoje i [*Labial*] *Klarinette*, [*Labial*] *Cor Anglais* i [*Labial*] *Euphone*

Slika 6.

Zaključak

Ako uspoređujemo orgulje u Hrvatskoj s orguljama diljem Europe, jasno je da orgulje kod nas pomalo zaostaju u brojnosti i raznovrsnosti jezičnjaka. Iznimka tomu velike su povijesne orgulje i novi instrumenti. To naravno ne znači da jedan crkveni glazbenik, ako ima na raspolaganju orgulje s jezičnjacima, treba zaobilaziti ih kod liturgijskoga sviranja. Glasniji jezičnjaci, s dugim rezonatorom, mogu pomoći u sviranju instrumentalnih uvoda u pjesme u smislu da se jednoglasna melodija (uz pratnju na drugom manualu) istakne na njima, pa čak i kasnije kao potpora glasnijega zborskoga ili pučkoga pjevanja. Tiši jezičnjaci kratkoga rezonatora i oni sa slobodnim jezičkom mogu također oplemeniti boju zvuka u kombinaciji s ostalim registrima, u višeglasnom sviranju, te se koristiti kao pratnja zbora ili puka.

⁵ Dostupnost ovih podataka, koji su uglavnom vezani za njemačko tradiciju izgradnje orgulja, je omogućio hrvatski orguljaš i organolog sa njemačkom adresom gosp. Danijel Drilo, pa mu se ovim putem zahvaljujemo.

